

IGNACIJ VOJE

Prilog o školovanju i osposobljavanju zanatlija u srednjevjekovnom Dubrovniku

O školovanju i osposobljavanju zanatlija u Dubrovniku predodžbe su prilično nejasne, jer se zasnivaju djelomično na ugovorima šegrta sa majstorima, a djelomično na matrikulama pojedinih bratovština. Matrikule su se sačuvale uglavnome tek u 16. stoljeću. U njima se određuje, koliko će trajati naukovanje, kakvi su uvjeti naukovanja i obaveze majstora. Naučnici su uzimali u nauk najčešće na osnovi pismenog ugovora sklopljenog u notarijatu ili u kancelariji između majstora i naučnika, a ako je naučnik maloljetan, između majstora i naučnikovih roditelja. Majstori bi uzimali naučnike na stan, hranu i odijevanje, te im obično ne bi plaćali nadnice. Na kraju naukovanja šegrti su većinom dobivali alat za vršenje zanata. Naukovanje je trajalo prema raznim vrstama zanata i njihovom stupnju razvitka od dva mjeseca do 12 godina. Ponekad su na zanat stupali i dječaci od 8 do 10 godina, a katkada i punoljetni mladići.¹

U vezi s osposobljavanjem zanatlija skrenuli bismo pažnju samo na neke ugovore između majstora i naučnika pojedinih struka iz kojih se vide neka specifičnost, pa čak i to da su se majstori brinuli za opće opismenjavanje.

U nekom ugovoru iz 1283. spominje se »Radomillus Contrulli aurifex discipulus Milcii aurificis«. Od Liuboja de Miche uzima 10 srebrnih denara »od negotiationem de arte mea in Ragusio et non debeo dictos soldo extrahere de Ragusio aliquo modo«. ² Iz ovog ugovora se vidi da je Radomil bio učenik zlatara Milca koji je uzimao novac za obavljanje svog zlatarskog posla, ali samo u Dubrovniku. Za jemce su određeni Georgius spatarius i Bogdanus Gusotra. Kakvi su bili propisi o naukovanju zlatara možemo saznati iz zaključaka o naučenicima koji se nalaze tek u drugom statutu zlatara, a taj je napisan oko 1585. godine.

Zanimljiv je ugovor o naukovanju između Vuka Tumbića iz Nevesinja i kamenara Radića Marojevića. Vuk se obavezao 1. juna 1371. da će u roku 4 godine platiti majstoru Radiću 50 perpera, a majstor Radić dužan je da ga u roku četiri godine, a po mogućnosti prije »docere artem fabricandi et dolandi lapides ita quod bonis magister«. ³ Želja za obrazovanjem i učenjem jedne perspektivne struke zahvatila je i krug ljudi iz dubrovačkog zaleđa. Čak su bili spremni da za ovo naukovanje plaćaju sami i to dosta veliku cijenu.

Da je zarada kod naukovanja došla često puta u drugi plan potvrđuju i drugi primjerci. Nikola, sin pokojnog Nikole Suca iz Skadra pristaje 28. aprila 1406. godine da šest godina radi u dućanu Nikše Petrovića, pod uvjetom da ga Nikša hrani, oblači »et docere eum scribere et legere«. Na kraju službe trebalo je da mu da »partem massariarum stationis sue«. Trgovinom očigledno više nije mogao u ovo vrijeme da se bavi nepismen čovjek.⁴

Postolari (callegarii) su od starih vremena bili jedna od najjačih zanatskih struka u većini gradova, pa tako i u Dubrovniku. Postolarski zanat je u Dubrovniku bio već lijepo razvijen u 13. i 14. stoljeću, te ide među najstarije zanate u Dubrovniku. O uvjetima naukovanja dobijamo jasnu sliku tek na temelju podataka iz 16. stoljeća. Iz šegrtskih ugovora sklopljenih u notarijatu i kancelariji dade se zaključiti, da je bratovština postolara već u to vrijeme vodila brigu o naukovanju i imala o tome pisane propise u svome statutu, a nije se rukovodila samo običajem iz starine. Čini se da je zaključak o pravima naučnika donesen četrdesetih godina 16. stoljeća jer se ugovori u to doba pozivaju na matrikulu bratovštine. Izgleda da propis statuta bratovštine nije predviđao broj godina koji je naučnik dužan da provede kod majstora. Broj godina se određivao sporazumno ugovorom, a kretao se uglavnom između 5 i 8 godina. Pored ugovora u kojima se majstor obavezuje da će hraniti i odijevati naučnika, a na kraju mu dati alat, postoje i ugovori u kojima se roditelji ili skrbnici obavezuju, da će majstoru platiti za naukovanje dječaka.⁵

S obzirom na ove činjenice je vrlo interesantan ugovor o naukovanju za postolara iz 1484. godine. Radonja Bogosalić »dictus Tarlintas« uzeo je kod sebe (»accepit in filium suum et loco filii«) Miletu sina Radovana Radibratovića, postolara. Izjavljuje da će uzeti Miletu kući i obavezuje se da će ga poslati u školu i učiti vještine svoje struke (»eum mittere ad scholam et docere artem callegarie«).⁶ Dakle, i postolar krajem 15. stoljeća nije više mogao učiti svog zanata bez pohađanja opće obrazovne škole.

Kovački zanat se vrlo rano razvio u Dubrovniku. Već u 14. stoljeću kovači imaju svoju bratovštinu među prvim zanatima u Dubrovniku. Poznato je da je naukovanje kovača trajalo u 15. stoljeću od 6 do 8 godina. Šegrti su na kraju naukovanja dobili alat za vršenje svog zanata i pot-

vrdu o svršenom naukovanju, što je moguće utvrditi na osnovu matrikule iz 16. stoljeća jer je ona za 15. stoljeće izgubljena.⁷ Do sada je ipak sasvim nepoznato da je u Dubrovniku krajem 14. stoljeća postojala nekakva kovačka škola. U testamentu kovača Krajslava stoji da postavlja za staratelja ostavštine (epitropa) »maistra Carla maistro dele scole che impare le garzoni«.⁸

U Dubrovniku je već u 14. stoljeću bilo cimatora koji su se bavili podstrigivanjem domaćeg sukna, raše i uvezenog sukna. Jači razvitak zanata cimatora započeo je uvođenjem suknarske proizvodnje većeg opsega u Dubrovniku. Cimatori postaju neophodno potrebni kod proizvodnje sukna i sudjeluju u završnim procesima proizvodnje. Trajanje naukovanja kod podstrigača sukna trajalo je od 5 do 7 godina. Majstori su šegrte držali kod svoje kuće, hranili i odijevali, a na kraju bi im davali škare za podstrigivanje sukna. Kao nagrada spominje se odijelo, košulja, a po neki put i novac.⁹

Iz vremena obnavljanja dubrovačke manufakture sukna poslije 1480. godine možemo navesti jedan ugovor u naukovanju podstrigača sukna koji je vrlo karakterističan. Poznati dubrovački cimator Pavko Bakrović, koji je bio povezan sa Mihajlom Georgii iz Firence prokuratorom »Camere apostolicae« sklapa ugovor o naukovanju djetića. Mihajlo je davao kredite tkućima i cimatorima i na taj način podupro nastojanje dubrovačkih suknara da obnove proizvodnju dubrovačkog sukna.¹⁰ Pavko Bakrović uzima 1482. godine sebi za djetića Antona, sina Ratka češljača vune (pectinator) na sedam godina. Prema ugovoru obavezuje se da se Antona »docere artem cimarie et in fine dictis temporis ipsum vestire et calceare de novo de pannis Ragusinis et dare et solvere ei yperp. 15 secundum conseutudinem artis cimarum«.¹¹ Ovaj ugovor je interesantan zbog toga jer nas dobro upoznava s uvjetima naukovanja u struci podstrigača sukna. Naglašeno je da će Antona odijevati dubrovačkim suknom. Nagrada je određena prema običajima u ovoj struci, a ne po nekim propisima bratovštine, koji vjerojatno u ovo vrijeme još nisu postojali.

Na kraju skrenuli bismo još pažnju na ugovore o specijalnom naukovanju, o spremanju pripavnika za svećeničko zvanje. O ustanovama gdje su kandidati primali bogoslono obrazovanje u Dubrovniku, nemamo do sada detaljnije studije. Poznato je jedino da je postojala u Dubrovniku od 15. stoljeća dalje franjevačka bogoslovija dalmatinsko-istarske provincije sv. Jerolima. Tko se brinuo za školovanje klerika, odnosno laičkih svećenika nismo mogli ustvrditi. Pripremna faza svećeničkog obrazovanja, naročito kad ide za naše ljude slavenskog porijekla, bila je u Dubrovniku u rukama pojedinih svećenika. S kandidatima sklapani su naročiti ugovori. Već 1379. godine došao je Radoslav, sin Radašina Stepojevića iz Zagorja da služi kod prezbitera Benedikta »de Balex«. Ovaj je bio dužan da ga hrani, odijeva »et docere ipsum literas ut sit sacerdos«¹²

Još precizniji je ugovor između don Petra Španca »capellanus domini archiepiscopi Ragusini« i Tome, sina Paska Radičevića. 1429. godine Toma ugovara da će Petru platiti 6 dukata, a Petar se obavezuje da će Toma »docuerit officiare regulas Breviarii et alia officia diuina spectantia ad dicendum omnes horas ecclesie quas scire expedit vinisquisque presbiter et similiter docuerit cantare ex cantu firmo dicta omnia officia diuina«. Toma mora ići »ad scholas ad discendum suprascripta«.¹³ Obrazovanjem budućih svećenika bavio se Petar Španac koji je bio pravi tip poslovnog čovjeka. Bavio se kreditnom trgovinom¹⁴, a kreditirao je i samog dubrovačkog nadbiskupa. Kupovao je ribarske brodove koji su radili za njega.¹⁵

Iz mnoštva ugovora koji su se sačuvali u dubrovačkim notarskim knjigama, mogli bismo dobiti vrlo jasnu sliku o naukovanju šegrta u srednjovjekovnom Dubrovniku, iako se za starije vrijeme nisu sačuvala matrikule bratovština u kojima su se definirali uvjeti školovanja i osposobljavanja zanatlija u Dubrovniku.

NAPOMENE

¹ Dragan Roller, *Dubrovački zanati u XV i XVI stoljeću*, Zagreb 1951, str. 3.

² *Diversa cancelariae I*, fol. 71' — 14. XI. Histo-rijski arhiv Dubrovnik (HAD).

³ *Diversa notariae IX*, fol. 36' — 1. VI. 1371. HAD.

⁴ D. Dinić-Knežević, *Biblioteka Petram dubrovačkog ljekara s početka XV veka*, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knj. XVII/1, Novi Sad 1974, str. 41; *Diversa cancelariae*, XXXVI, fol. 48'.

⁵ D. Roller, *Dubrovački zanati*, str. 143, 149, 150.

⁶ *Diversa cancelariae LXXXIII*, fol. 44 — 15. II. HAD.

⁷ D. Roller, *Dubrovački zanati*, str. 93, 94.

⁸ *Testamenta notariae VII*, fol. 224 — 224' — 16. VII. 1391 (12. VII. 1391), HAD.

⁹ D. Roller, *Dubrovački zanati*, str. 78 — 81.

¹⁰ I. Voje, *Kreditna trgovina u srednjovjekovnom Dubrovniku*, *Djela Akademije nauka i umjetnosti BiH knj. XLIX*, *Odjeljenje društvenih nauka knj. 29*, Sarajevo 1976, str. 322 — 329; Pošto su cimatori bili neophodno potrebni kod proizvodnje sukna, ne smije nas čuditi da su zauzimali naročito mjesto u kreditnoj trgovini. Oni su bili mnogo manje zavisni od sirovina nego su bili na primjer tkajući. Pored domaćeg sukna podrezivali su i strana sukna koja su se uvozila. Pavko Bakrović bio je financijski vrlo jak i često se u osamdesetom godinama 15. stoljeća spominje u zadužnicama kao kreditor.

¹¹ *Diversa cancelariae LXXXII*, fol. 95 — 10. XII. HAD.

¹² D. Dinić-Knežević, *Biblioteka Petram str. 40*; *Diversa notariae IX*, fol. 208 — 24. IV.

¹³ *Diversa cancelariae XLV*, fol. 55 — 21. X. HAD.

¹⁴ Godine 1429 daje na primjer na kredit 76 dukata; *Debita notariae XIV*, fol. 252, 296', 315', 341, 366'. HAD.

¹⁵ I. Božić, *Ekonomski i društveni razvitak srednjovjekovnog Dubrovnika u XIV i XV veku*, *Istorijski glasnik*, sv. 1, Beograd 1949, str. 53.